

participation in the international project «European Network of Health Promoting Schools» (European Network of Health Promoting Schools) (ENHPS).

Current issues of health sustaining activities in health promoting schools are the question of study of T. Berezhna, T. Boichenko, G. Danilenko, O. Yezhova, S. Kirilenko, V. Movchanyuka, V. Orzhehovskoyi, A. Pylypenko, I. Potashnyuk, W. Shapovalova and others.

The article covers methodological foundations of health promotion activities of the European Network of Health Promoting Schools. The basic theoretical approaches that underpin the study of this problem: competence, personality-oriented, holistic are characterized. The essence of the competence-based approach is that it focuses on the health promotion activities of the students. The personality-oriented approach ensures the creation of new mechanisms and technologies of health promotion activities. Applying a holistic approach to education corresponds ordering health promotion activities of a coherent educational system.

Key words: *methodological foundations, competence, personality-oriented approach, holistic approach, maintenance and strengthening of health, formation of value attitude to health, health promotion activities, health promoting schools, European Network of Health Promoting Schools.*

УДК 37.035:371.212.3(410)

М. А. Бойченко

*Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У РОЗШИРЕНИХ ШКОЛАХ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті висвітлено особливості організації навчання обдарованих учнів у розширених школах Великобританії. Визначено, що розширені школи являють собою інноваційний тип навчальних закладів, що, поряд із освітніми, надають широкий спектр соціальних і здоров'язбережувальних послуг. На основі аналізу пропозиції послуг з'ясовано, що розширені школи найбільш повно задовольняють потреби обдарованих і талановитих школярів, оскільки надають можливості для всебічного розвитку особистості, що є надзвичайно важливим для художньо, технічно, спортивно обдарованих учнів, а також двічі виняткових – обдарованих учнів зі спеціальними освітніми потребами.

Ключові слова: *обдаровані учні, розширена школа, освітні послуги, соціальні послуги, здоров'язбережувальні послуги, організація навчання, Велика Британія.*

Постановка проблеми. Якість освіти в сучасних умовах виступає пріоритетом освітньої політики уряду нашої держави, тому перед навчальними закладами постає проблема підвищення ефективності їх діяльності, вдосконалення навчально-виховного процесу, його спрямованість на задоволення потреб кожного учня. На наш погляд, на особливу увагу заслуговують обдаровані учні, оскільки саме від розвитку їх потенціалу залежить майбутнє нашої країни. Надзвичайно важливим у цьому контексті є вивчення і творче використання зарубіжного досвіду, зокрема, країн, що мають значні здобутки в цьому напрямі. Розширені школи Великобританії вже декілька десятиліть створюють умови для всебічного розвитку особистості шляхом інтеграції освітніх та соціальних послуг, приділяючи особливу увагу навчанню обдарованих і талановитих учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема навчання й педагогічної підтримки обдарованих школярів в Україні та світі знайшла висвітлення у працях таких науковців, як О. Антонова, О. Бевз, А. Біда, В. Волик, М. Гальченко, Т. Герлянд, Ю. Гоцуляк, Н. Дроботенко, М. Міленіна, О. Пічкарь, Н. Полицяк, А. Сбруєва, П. Тадеєв, Н. Теличко, Ю. Ткаченко, Н. Федорова та ін. Діяльність розширених шкіл стала предметом наукових пошуків В. Вознюк та К. Гаращука. Проте, незважаючи на певні напрацювання в даному напрямі, дослідження особливостей надання освітніх та інших послуг розширеними школами для такої категорії учнів поки що здійснено не було. Тому **мета даної статті** полягає у висвітленні особливостей організації навчання обдарованих учнів у розширених школах Великобританії.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж перейти безпосередньо до розгляду проблеми дослідження, вважаємо за доцільне зазначити, що на відміну від терміну «обдаровані учні», широко вживаному у вітчизняному науковому просторі, в зарубіжному науково-педагогічному дискурсі використовується термін «обдаровані і талановиті» (gifted and talented) для характеристики учнів, які навчаються або мають потенціал до навчання на значно вищому рівні, ніж їх однолітки.

Слід також наголосити, що терміни «обдаровані» і «талановиті» не є тотожними, зокрема, більшість британських шкіл послуговуються визначеннями зазначених понять, сформульованими Міністерством освіти і навчання у 2004 році в нормативному документі «Висока якість у містах» (Excellence in Cities). Так, термін «обдаровані» (gifted) стосується надзвичайно високих академічних здібностей учнів, у той час як «талановиті» (talented) – учні, які відзначаються високими художніми, музикальними, танцювальними, спортивними здібностями [5].

Однак, як наголошується в документі Міністерства у справах дітей, шкіл та сімей «Ефективні послуги для обдарованих і талановитих учнів у системі середньої освіти» (Effective Provision for Gifted and Talented Students in Secondary Education), у сучасних умовах зазначений термін використовується в ширшому значенні: обдарованими вважаються учні, які мають відмінні академічні досягнення з одного чи більше навчальних предметів (наприклад, англійської мови, театрального мистецтва, технологій), а талановитими – учні з високим потенціалом до розвитку практичних навичок у таких сферах, як спорт, лідерство, акторська майстерність [4, 7].

Порівняно з однолітками, обдаровані і талановиті учні в межах сфери обдарованості:

- проявляють надзвичайну зацікавленість певними предметами / видами діяльності та бажання поглибленого їх вивчення / досконалого опанування;
- швидко засвоюють правила і можуть використовувати їх при вирішенні нових проблем;

- аналізують власну поведінку і використовують більше навчальних стратегій (саморегуляція);
- встановлюють зв'язки між вивченим раніше і тим, що вивчається в даний момент;
- демонструють інтелектуальну допитливість;
- показують інтелектуальну зрілість та з задоволенням заглиблюються в навчальний матеріал;
- активно беруть участь у дебатах та дискусіях з певного предмету;
- знаходять оригінальні та творчі відповіді на загальні питання [4, с. 7].

Крім того, обдаровані і талановиті учні під час навчання в середній та старшій школі набувають таких характеристик, як схильність до порушення правил та непокори вчителям, адміністрації навчального закладу; гарно розвинене почуття гумору; зростаюче самовизначення, витривалість і здатність сконцентруватися [4, 7].

У межах стратегії персоналізації, що була проголошена лейбористським урядом пріоритетом освітньої політики у XXI ст., навчання обдарованих і талановитих у Великобританії набуває нового виміру. Так, зазначена категорія учнів має отримати додаткове інтелектуальне стимулювання й додаткову підтримку в розвитку своїх здібностей і талантів. Реалізація цієї мети, на наш погляд, найкраще відбувається в розширених школах, що являють собою «інноваційний тип навчальних закладів, які через співпрацю шкіл, місцевих громад, соціальних установ, установ по захисту здоров'я забезпечують інтеграцію освітніх послуг, соціальних послуг, послуг із захисту здоров'я і людських прав» [3, 162–163]. Як стверджує В. Вознюк, розширені школи значно диверсифікують традиційну пропозицію загальноосвітнього навчального закладу шляхом надання додаткових соціальних послуг відповідно до потреб членів місцевої громади [2, 21].

У цьому контексті зазначимо, що Міністерством освіти Великобританії визначено вісім напрямів діяльності розширених шкіл у сфері надання розширеної пропозиції послуг, зокрема: догляд за дітьми (childcare), здоров'язбереження та соціальний догляд (health and social care), неперервне навчання (lifelong learning), навчання родини (family learning), батьківська підтримка (parenting support), підтримка в навчанні (study support), спорт і мистецтво (sports and arts) та ІКТ (ICT).

Слід наголосити, що в межах кожного напрямку надається низка розширених послуг, пропозиція яких варіюється в залежності від навчального закладу. Так, найбільш поширеними у британських школах послугами у сфері *догляду за дітьми* стали: сніданкові клуби з заняттями та без занять; дошкільні клуби; гурткова робота; дитячі садки та ясла [6, с. 21]. Розширена пропозиція в напрямі *здоров'язбереження та соціального догляду* включає: догляд шкільної медичної сестри; послуги координатора, відповідального за співпрацю з іншими постачальниками соціальних послуг та фасилітацію

міждисциплінарного командного підходу щодо покращення пропозиції послуг; послуги полісмена на території навчального закладу; послуги консультантів зі здорового способу життя на території школи; зали здоров'я та фітнесу як частина спортивних коледжів; створення багатофункціональних центрів, що надають різні види послуг; превентивна освіта – введення у школах низки дисциплін під загальною назвою «Особистісне, суспільне та здоров'язбережувальне виховання» (Personal, Social and Health Education – PSHE), що охоплюють статеve виховання (sex education), громадянське виховання (citizenship), курс із профілактики наркозалежності (drug education), який передбачає також профілактику алкоголізму й тютюнопаління [1, с. 44]; послуги пересувної «клініки на колесах» (clinic-in-a-box); догляд протягом дня для людей похилого віку; заняття спортом; медичні консультації для немовлят; альтернативні медичні послуги (наприклад, індійський масаж голови, ароматерапія), супровід соціального працівника, клініка здоров'я, клініка статевого здоров'я, сніданкові клуби, спортивні клуби (до і після шкільних занять); клуби здорового харчування та забезпечення здорового харчування у шкільній їдальні; тижні здорового способу життя [6, с. 21–22]. *Неперервне навчання* охоплює такі послуги: Інтернет-кафе; освіта дорослих у партнерстві з місцевим коледжем; заняття спортом і мистецтвом; гуртки за захопленнями для дорослих; курси професійної перепідготовки для дорослих; співпраця з батьківськими асоціаціями, громадськими організаціями, громадськими лідерами; навчальні проекти, що об'єднують різні покоління; центри родинного навчання; курси водіїв, курси з догляду за дитиною; щотижневі зустрічі для жінок та щотижневі зустрічі для чоловіків тощо [6, 22]. *Навчання родини* передбачає: заняття з групами сімей з різних тем; консультації щодо переходу дітей із початкової школи в середню; заходи для учнів та їх сімей (наприклад, показ мод, курси здорового харчування тощо); ознайомлення батьків із ігровими методиками навчання та ігротерапією; святкові заходи для дітей молодше п'яти років, дітей із аутизмом та іншими поведінковими розладами, обдарованих і талановитих дітей; спільні заняття для дітей та батьків; сімейні курси кулінарії; заняття, що проводяться з батьками та синами; шкільні подорожі для учнів та їх батьків [6, 23]. У напрямі *батьківської підтримки* пропозиція розширених шкіл включає: підтримку батьків, які мають дітей зі спеціальними освітніми потребами; заняття у школах батьківства; працевлаштування батьків помічниками класних керівників; заняття з батьками-чоловіками [6, 23]. *Підтримка в навчанні* надається через: центр навчальної підтримки, менторів з навчання з числа педагогічного персоналу школи; радника з особистих питань, який працює в навчальному закладі; організовану соціальну діяльність (наприклад, клуб для дітей молодшого шкільного віку (1 етап навчання) «Бджілки-трудівниці»; післяшкільний клуб (орієнтований на набуття соціальних навичок) для учнів 2

етапу навчання; Суботній клуб для учнів 3 та 4 етапів навчання, які відкриті для широкої громадськості); співпрацю шкіл з бібліотеками; сніданкові клуби; вечірні заняття з менторами з питань курикулуму; послуги волонтерів для дітей та їх батьків; різноманітні клуби (післяшкільний, під час ленчу, з підготовки домашнього завдання тощо); заняття протягом канікул; персоналізоване навчання та альтернативний курикулум [6, 24]. Напрямок *спорт і мистецтво* представлений такими послугами: дозвілля під час канікул; «Спорт для всіх» (для дітей старше 8 років); заняття спортом для інвалідів; заняття з плавання в басейнах навчальних закладів, відкритих для членів місцевої громади; послуги спортивних координаторів для дітей та дорослих; майданчики для активних ігор учнів; партнерство з футбольними та крикетними клубами; суботній клуб драми та мистецтва; сучасні спортивні зали для учнів та членів місцевої громади; спортивні секції (бокс, боротьба тощо); майстер класи під час канікул (наприклад, «Мистецтво графіті») [6, 24]. *ІКТ* охоплює: курси користувачів ПК; професійні ІТ курси; користування веб-сайтом, який містить інформацію щодо широкої пропозиції послуг для місцевої громади; електронну реєстрацію для моніторингу шкільних відвідувань, відрахувань зі школи тощо; заняття з молодшими школярами з комп'ютерної грамотності під час сніданкових клубів; участь у роботі шкільної радіостанції тощо [6, 25].

Проаналізувавши пропозицію додаткових послуг, що надаються розширеними школами для учнів, у тому числі й обдарованих і талановитих, вважаємо за необхідне звернутися до процесу організації їх навчання в зазначеному типі навчального закладу.

Головною метою кожної розширеної школи є визначення критеріїв для виявлення обдарованих і талановитих учнів, а також створення можливостей для найповнішого розкриття їхнього потенціалу у процесі навчання. Реалізація такої мети передбачає виконання низки завдань, зокрема:

- ефективного оцінювання навчальних досягнень, що надає інформацію для розроблення курикулуму на основі диференційованих навчальних цілей;
- забезпечення додаткової гнучкості у процесі навчання через його збагачення та розширення або прискорення його темпу;
- створення можливостей для самостійного навчання;
- надання підтримки;
- інтегроване навчання у групах поза межами класу [4, с. 9].

Незаперечним є факт, що розкриття потенціалу обдарованих і талановитих учнів передбачає спільні зусилля всіх учасників цього процесу. Так, британські розширені школи приділяють центральну увагу ефективному викладанню, що має низку ознак, зокрема:

- планування уроків з урахуванням потреб і попереднього досвіду обдарованих і талановитих учнів, уникнення непотрібних повторів навчального матеріалу;

- формування у класі культури високих очікувань та прагнень (culture of high expectations and aspirations), де «круто бути розумним» («cool to be clever») і де ціняться всі види талантів та здібностей;
- розроблення курикулуму у вигляді низки проблем, які необхідно розв'язати, а не системи знань, які необхідно засвоїти;
- використання різних методів викладання, які: дозволяють учням отримати задоволення від навчання та новий досвід; відповідають рівневі розвитку кожного учня; заохочують самостійне мислення та дослідницьку діяльність; стимулюють мислення вищого порядку (higher order thinking); вимагають використання учнями технологій проблемного навчання тощо;
- розвиток в учнів упевненості в собі, самодисципліни та усвідомлення сутності навчального процесу (метапізнання): допомога учням системно мислити, керувати інформацією та навчатися від інших;
- використання взаємного та самооцінювання, що дозволяє учням стати партнерами в навчальному процесі, навчитися об'єктивно оцінювати власні досягнення, здійснювати саморефлексію. У той самий час це дозволяє вчителям отримати додаткову інформацію про навчальні досягнення для подальшого планування навчальної роботи;
- стимулювання й урахування в навчальному процесі думки студента [4, 14].

Як було зазначено нами вище, навчання обдарованих і талановитих учнів у розширених школах є персоналізованим, воно спрямоване на максимальне залучення учнів як суб'єктів навчального процесу, надання їм самостійності, можливості контролювати навчальний процес та брати на себе відповідальність за навчання й поведінку. Крім того, розширена школа як заклад, що орієнтований на широку співпрацю з партнерами в наданні освітніх та соціальних послуг, заохочує тісну взаємодію обдарованих і талановитих з однокласниками, вчителями, адміністрацією закладу та іншим персоналом з метою підвищення ефективності навчання і викладання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи викладене зазначимо, що розширені школи являють собою інноваційний тип навчальних закладів, що, поряд із освітніми, надають широкий спектр соціальних і здоров'язбережувальних послуг. Такі навчальні заклади найбільш повно задовольняють потреби обдарованих і талановитих школярів, оскільки надають можливості для всебічного розвитку особистості, розкриття її творчого потенціалу, що є надзвичайно важливим для художньо, технічно, спортивно обдарованих учнів, а також двічі виняткових – обдарованих учнів зі спеціальними освітніми потребами.

Зважаючи на актуальність проблеми всебічного розвитку обдарованих школярів та необхідність пошуку шляхів найбільш повного розкриття їх потенціалу, перспективою подальших наукових розвідок може

статі визначення можливостей запровадження досвіду британських шкіл у практику вітчизняного шкільництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. Превентивна освіта у Великій Британії: реалізація національної програми «Здорові школи» (National Healthy School Programme) / М. Бойченко // Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 5 червня 2014 р.) / Інститут педагогіки НАПН України / за заг. ред О. І. Локшиної. – К. : Педагогічна думка, 2014. – С. 44–46.

2. Вознюк В. В. Інноваційний потенціал розширених шкіл Великої Британії та можливості його використання в українських реаліях / В. В. Вознюк // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць. Вип. 26 / редкол.: О. І. Курок (відп. ред) [та ін.]. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ імені Олександра Довженка, 2014. – С. 15–20.

3. Гарашук К. Структурні реформи в системі загальної середньої освіти сучасної Великої Британії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гарашук Кирило Володимирович. – Суми, 2011. – 233 с.

4. DCSF (Department for Children, Schools and Families). Effective Provision for Gifted and Talented Students in Secondary Education. – Nottingham, 2007. – 42 p.

5. DfES (Department for Education and Skills). Excellence in Cities [Electronic resource]. – London : HMSO, 2004. – URL : www.dfes.gov.uk.

6. Evaluation of the Full Service Extended Schools Project : End of First Year Report / [C. Cummings, A. Dyson, I. Papps, D. Pearson, C. Raffo, L. Todd]. – Department for Education and Skills ; Manchester University, 2005. – 188 p.

РЕЗЮМЕ

Бойченко М. А. Организация обучения одаренных учащихся в расширенных школах Великобритании.

В статье освещены особенности организации обучения одаренных учащихся в расширенных школах Великобритании. Определено, что расширенные школы представляют собой инновационный тип учебных заведений, которые, наряду с образовательными, предоставляют широкий спектр социальных и здоровьесберегающих услуг. На основе анализа предложения услуг выяснено, что расширенные школы наиболее полно удовлетворяют потребности одаренных и талантливых школьников, поскольку предоставляют возможности для всестороннего развития личности, что является чрезвычайно важным для художественно, технично, спортивно одаренных учащихся, а также дважды исключительных одаренных учащихся со специальными образовательными потребностями.

Ключевые слова: одаренные учащиеся, расширенная школа, образовательные услуги, социальные услуги, здоровьесберегающие услуги, организация обучения, Великобритания.

SUMMARY

Boichenko M. Organization of gifted pupils learning in the extended schools of Great Britain.

The article deals with peculiarities of organization of gifted and talented pupils learning in the extended schools in Great Britain.

It is emphasized that Ukrainian term «gifted» corresponds to British «gifted and talented», but at the same time each of the constituents have different meaning. The term «gifted» describes pupils who have the ability to excel academically in one or more subjects

such as English, Drama, Technology; the term «talented» refers to the pupils who have the ability to excel in practical skills such as sport, leadership, and artistic performance. In comparison with their peers, when engaged in their area of expertise, gifted and talented pupils will tend to show a passion for particular subjects / areas of interest and seek to pursue them; master the rules easily and transfer their insights to new problems; analyze their own behaviour and use a greater range of learning strategies than others (self-regulation); make connections between past and present learning; demonstrate intellectual curiosity; show intellectual maturity and enjoy engaging in depth with subject material; actively and enthusiastically engage in debate and discussion on a particular subject; and produce original and creative responses to common problems.

It is found out that extended schools are an innovative type of educational institutions, which, along with education, provide a wide range of health and social services. The directions in which extended schools provide their services are characterized. They include: childcare, health and social care, lifelong learning, family learning, parenting support, study support, sports and arts, and ICT.

Based on the analysis of the proposition of services it is proved that extended schools best meet the needs of gifted and talented pupils, because they provide opportunities for the full development of the personality, which is extremely important for artistic, technical, sports gifted pupils, and twice exceptional gifted pupils with special educational needs.

Taking into consideration the importance of the problem of versatile development of gifted pupils and the necessity of finding the ways to reveal their potential, the perspectives for further research the author sees in identifying the opportunities for the implementation of British experience in the practice of Ukrainian education.

Key words: *gifted pupils, extended school, educational services, social services, healthcare services, learning, Great Britain.*

УДК (371:3.071) (37.015)

О. І. Огієнко

Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України

ПОЛІКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ, США, КАНАДИ І АВСТРАЛІЇ

У статті розкриваються сутнісні характеристики полікультурної освіти, аналізуються провідні концепції і моделі полікультурної освіти Великої Британії, США, Канади і Австралії; визначаються їх спільності й відмінності; окреслюються тенденції розвитку полікультурної освіти Великої Британії, США, Канади і Австралії в контексті інтеграційних процесів, що відбуваються у світовому освітньому просторі.

Ключові слова: *полікультурність, полікультурна освіта, взаєморозуміння, толерантність, інтеграція, освітні реформи, світовий освітній простір*

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. формується нова освітня політика, в основу якою покладено ідею полікультурності, завдяки якій вона здатна відповісти на виклики сучасності: глобалізації, демократизації, інтеграції, інформатизації. Сьогодні неможливо знайти гомогенну країну, ні в етнічному, ані в культурному відношенні. А це вимагає пошуку підходів до толерантного співіснування етнічних і національних громад та висуває потребу в полікультурній освіті взагалі та вищій освіти зокрема. У доповіді